

Kutsal Kitap ve Arkeoloji

BİRİNCİ YÜZYIL ANADOLU KİLİSELERİ

MARC MADRIGAL

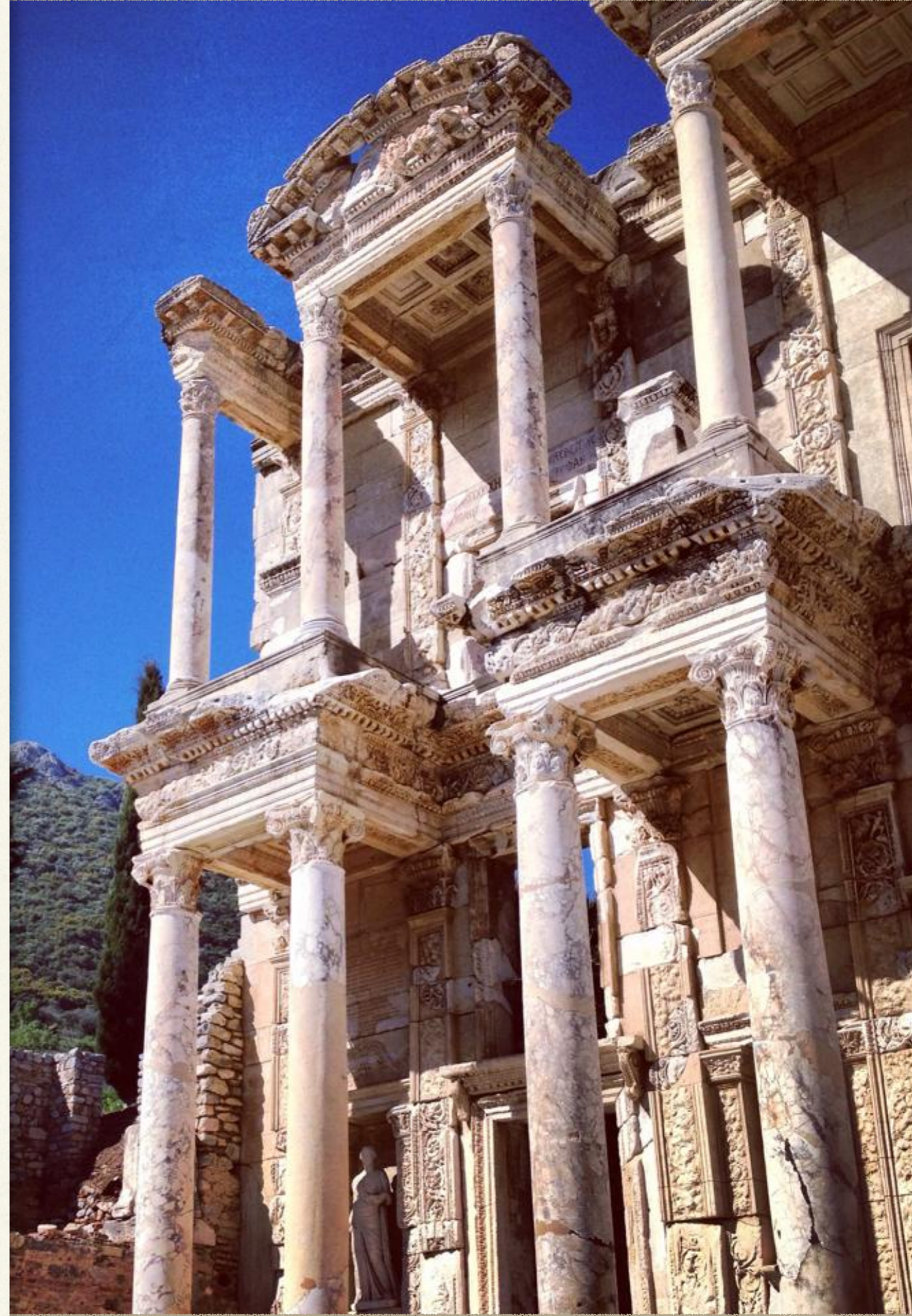
Kutsal Kitap ve Arkeoloji

BİRİNCİ YÜZYIL ANADOLU KİLİSELERİ

*“Bu nedenle gidin, bütün ulusları
öğrencilerim olarak yetiştirin; onları
Baba, Oğul ve Kutsal Ruh'un adıyla
vaftiz edin.”*

Matta 28:19

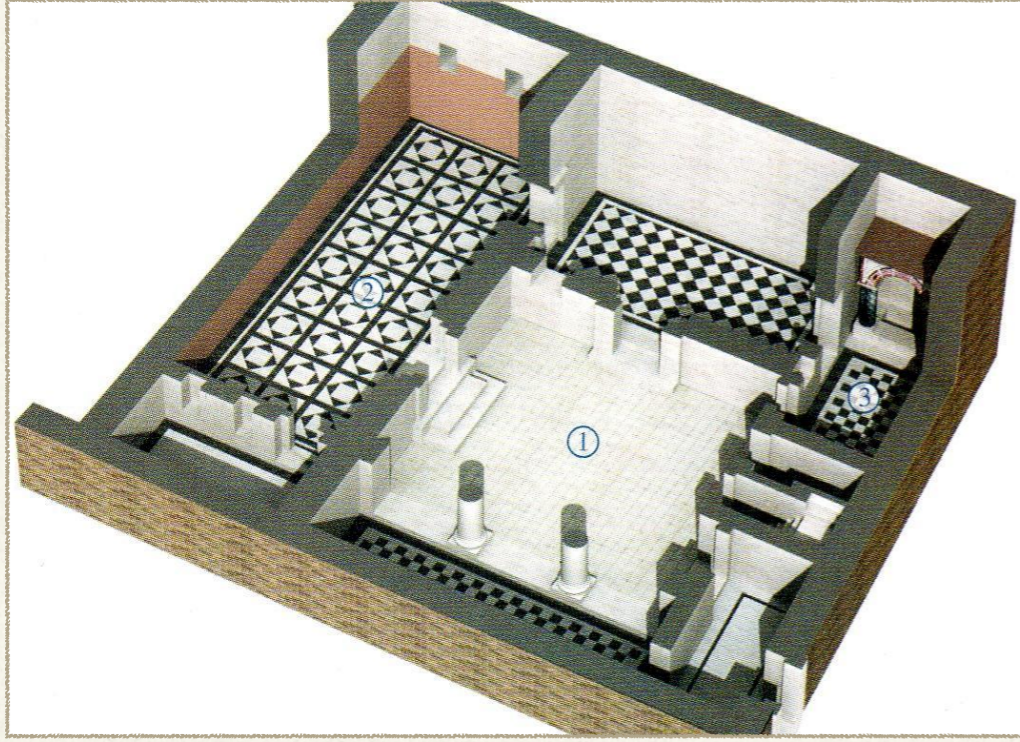
Kutsal Kitap ve Arkeoloji © 2014

1. BÖLÜM

İlk Cemaatler ve Antakya

İLK CEMAATLER

EV KİLİSESİ: (1) AVLU (2) TOPLANTI ODASI (3)VAFTİZHANE

İLK CEMAATLER VE ANTAKYA

- ❖ *Hristiyan alemi için Antakya son derece önemli bir yerdir. Antakya'da ilk kez İsevi cemaat'e bugün kullandığımız "Hristiyan" ünvanı bahşedilir.*
- ❖ *Antakya'da ki veya çevresinde oluşan cemaatlerin geriye bıraktığı önemli katkılar arasında 1. ve 2. yüzyıla tarihlenen iki belge bulunmaktadır: (1) "Didake" diye adlandırılan en erken kilise tören rehberi ve (2) "Süleymanın Övgüleri" adıyla bilinen en erken kilise ilahi kitabı.*

Günümüzde "Kilise" kelimesini kullandığımızda mozaik, ikona, sanat tasvirleri barındıran, çanlı, haçlı binalar gelir aklımıza... Fakat Grekçe "Ekklesia" (ἐκκλησία) kelimesinin anlamı "Bina" değil "Cemaat" demektir. Dolayısıyla İncil'de kilise kelimesini okuduğumuzda bu bağlamda anlamamız gerekir.. Hristiyanlık tarihinin ilk 300 senesi boyunca Hristiyanlar zulüm görmeleri ve pagan ilahlara adanmış kamu binalarında toplanmayı reddetmeleri nedeniyle ibadet için evleri kullanırlardı. Tipik bir Roma evi, merkezi bir avlu ve bu avlunun çevresinde bulunan odalardan oluşurdu. Bir ev kiliseye çevrildiğinde odalar farklı işlevler kazanırdı. Meseala bir oda ibadet için, bir oda vaftizler için, bir oda dua için, bir oda ortak paylaşılan ve bağışlanan malların depolanması için kullanılırdı. Günümüz tabiriyle ve anlayışıyla ilk kilise binaları 4.yüzyılda, Konstantin'in Milano Fermanı sonrasında ortaya çıkmıştır. Bu hoşgörü fermanıyla birlikte zulüm dönemi sona erer ve Hristiyanlar evlerden çıkıp özellikle "bazilika" ve "mozole" dediğimiz binaları satın alıp ibadethanelere çevirirler. Böylece bugün kilise diye adlandırdığımız binalar ortaya çıkar. Zamanla cemaatler binalarıyla özdeşleştirilmeye

başlanır ve böylece kilise kelimesi günümüzdeki anlamını kazanır.

ANTAKYA KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 6:5; 11:19-30; 13:1-3; 14:26-15:3, 22-40; 18:22-23.

Hristiyan alemi için Antakya son derece önemli bir yerdir. Antakya’da ilk kez İsevi cemaat’e bugün kullandığımız “Hristiyan” ünvanı bahşedilir. (Hristiyan, “Hristos” yani Grekçe “Mesih” kelimesinden türmüştür ve “Mesih izleyicisi” demektir). Büyük İskenderin ölümünden sonra kurulan şehir MÖ 64 senesinde Roma tarafından fethedilir ve MS 1.YY’da Efesle beraber Anadolu’nun en büyük şehri olur.

Elçilerin İşleri 11. bölümden anladığımız kadarıyla birçok İsevi Yahudi MS 45 senesinde Filistin topraklarında yaşanan zulüm ve baskı dönemi sırasında Antakya’ya kaçmıştır. Böylece Anadolu’nun ilk kilise cemaati de oluşmuştur. İncil anlatısına göre: “Kıbrıslı ve Kireneli [imanlılar] Antakya’ya gidip Grekler’le de konuşmaya başladılar. Onlara Rab İsa’yla ilgili Müjde’yi bildirdiler... Rab’bin gücü sayesinde çok sayıda kişi inanıp Rab’be döndü. Olup bitenlerin haberi, Kudüs’teki kiliseye ulaştı. Bunun üzerine imanlılar Barnaba’yı Antakya’ya gönderdiler. Kutsal Ruh’la ve imanla dolu, iyi bir adam olan Barnaba, Antakya’ya varıp Tanrı lütfunun meyvelerini görünce sevindi. Herkesi, candan ve yürekten Rab’be bağlı kalmaya özendirdi. So-

nuç olarak Rab’be daha birçok kişi kazanıldı.” (Elç. İş. 11:20-24)

Görünüşe bakılırsa Antakya’da ilk defa Grek ve gayri-Yahudilerin çoğunluğu oluşturduğu bir cemaat ortaya çıkar. Cemaat’in ilk önderi Barnaba’dır. Barnaba önderlik yaptığı dönemde Pavlus’u Tarsus’tan getirir ve onu yardımcısı olarak 1 sene boyunca çalıştırır. Her ikisi de büyük kitleleri eğitirler. MS 46 senesinde ise Antakya dahil olmak üzere, doğu Akdeniz toprakları ağır bir kıtlık dönemi yaşar (bkz. Elç.İş. 11:27-30) Antakya cemaati kendilerini düşünmek yerine bu durum karşısında Kudüs’te ki cemaate maddi yardım gönderir ve böylece geriye büyük bir fedakarlık örneği bırakmış olur. Kısa bir süre sonra Barnaba ve Pavlus Anadolu’ya müjcedeci yolculuklar yaparlar ve cemaat önderliği başkasına (belki de Havari Petrus’a) devdedilir. Antakya kilisesi’nin üçüncü önderi Ignatius (MS 83-115) en önemli Havarisel Babalardan bir tanesidir (Havarisel Babalar 12 Havarinin müritlerine verilen isimdir). Kendisi Roma’ya infaz için götürüldüğünde Anadoluda bulunan 7 kilise cematine mektuplar yazar (Bu Vahiy’de bahsi geçen kiliselere yazılan mektuplarla karıştırılmamalıdır.) İzmir (Smyrna) cemaatine yazdığı mektupta Matta 3:15’den alıntı yapar. Bu Antakya kilisesinin erken bir dönemde Matta müjdesiyle tanıştığını ve ibadet için okuduğunu işaret etmektedir. Antakya’da veya çevresinde oluşan cemaatlerin geriye bıraktığı önemli katkılar arasında 1. ve 2. yüzyıla tarihlenen iki belge bulunmaktadır: (1) “Didake” diye adlandırılan ilk kilise tören rehberi ve (2) “Süleymanın Övgüleri” adıyla bilinen ilk kilise ilahi kitabıdır.

Roma dönemine ait arkeolojik eseleri görmek isteyenler Hatay Arkeoloji Müzesini ziyaret edebilirler. St.Pier kilisesi diye bilinen kayaya işlenmiş kilise en erken 3. veya 4. yüzyıla dayanmaktadır. Bunun dışında 2. yüzyıla dayanan su kemeri kalıntıları (Memekli köprüsü) ve Altınözü istikametinde bulunan surlar bu dönemden kalma diğer kalıntılardır.

SÜLEYMAN'IN ÖVGÜLERİ

Günümüzde kiliselerde ilahi kitapları kullanılarak ilahi seçilip söylenmektedir. Pekiakat bu geleneğin 2. yüzyılda Antakya civarında başladığını biliyor muydunuz?

Süleyman'ın Övgüleri toplam 42 ilahiden oluşan bir ilahi kitabıdır. Kitap anonimdir ve Süleyman ismi büyük ihtimalle Kral Süleyman'a atıfta bulunmak için kullanılmıştır. Uzmanlara göre Mezmurlar ve bu orijinal ezgiler ardı ardına okunurlardı. En eski nushası 3.YY'a dayanmaktadır. Mısır'da keşfedilmiştir ve "Bodmer Papirüs Koleksiyonu" içinde bulunmaktadır. Bazı nüshaları British Museum'da sergilenmektedir. Grekçe dilinde yazılmış olması ve ilk tercümesinin Süryanice dilinde olması, asıl çıkış noktasının günümüzün Suriye'si veya daha spesifik olmak gerekirse Antakya bölgesi olduğunu göstermektedir. Bir çok uzman 42 ilahiden oluşan bu ilahi kitabının 2.yy ortalarına ait olduğunu düşünmektedir. Yani İgnatius ve Papias gibi Havarisel babaların dönemine denk gelmektedir. 2000'li yıllarda bu ilahilerin meraklıları ilahi sözlerini müziğe uyarlayıp "Övgüler Projesi" ("The Odes Project") adı altında müzik piyasasına bir albüm sürmüştür. İlahilerin İngilizce tercümesine erişmek için bu siteyi ziyaret ede-

bilirsiniz:

<http://www.earlychristianwritings.com/text/odes.html>

13. İlahi'den:

"İşte, Rab aynamızdır. Gözlerini aç ve kendini Onda gör. Yüzünü (yani "kim olduğunu") öğren, ve sonra Tanrı'nın ruhuna övgüler sun. Yüzünde ki lekeyi sil. Rab'bin kutsallığını sev ve onu giyin. O zaman Rab'de kaldığında lekesiz olacaksın. Haleluya!"

KAYNAKÇA:

- * McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 227-232.
- * Moffet, Samuel Hugh. "A History of Christianity in Asia." Orbis Books. New York, 1998, sf. 52-56.
- * Wilson, Mark. "Biblical Turkey, A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 71-79.
- * Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

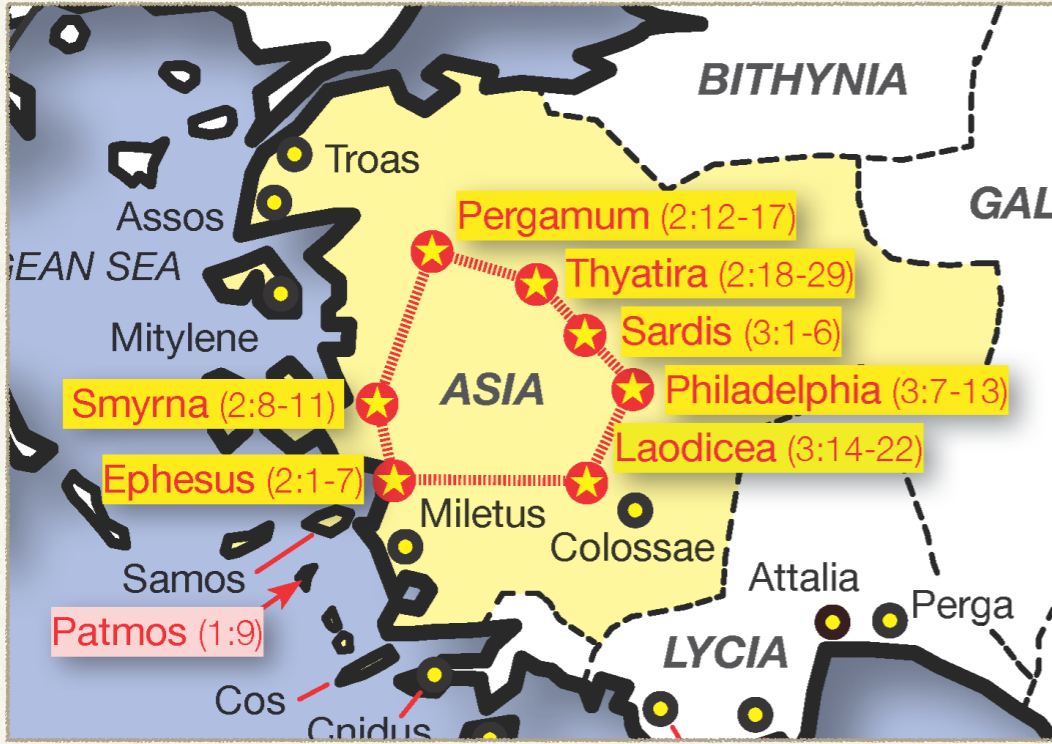
2. BÖLÜM

Asya İli'nin Yedi Kilisesi

EFES KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 18-19, Efesliler mektubu, 1. ve 2. Timoteos mektupları, Vahiy 2:1-7.

250,000 nüfusuyla Roma ve İskenderiye'den sonra Efes birinci yüzyılın en büyük şehirleri arasında yer alıyordu. Bugün İstanbul Türkiye için ne ise, birinci yüzyıl Efesi Anadolu için oydu. Anadolu'nun en çok vergi alınan yeri ama aynı zamanda Anadolu'nun kültürel, ekonomik, sosyal ve dini merkeziydi. Dünya'nın yedi harikaları arasında yer alan Artemis tapınağı burada bulunuyordu ve Efes'te ki tiyatro hala günümüzün en güzel antik eserleri arasında yer almaktadır. Efes şehri bir çok İncil kahramanına ev sahipliği yapmış. Havari Yuhanna, İsa'nın annesi Meryem ve Luka buralardan geçmiş ve rivayetlere göre burada gömülü bulunmaktalar. Bu şehirde bulunan kilisenin kuruluş hikayesi şöyledir: MS 42 senesinde İmparator Claudius Roma'dan Yahudileri kovan bir bildirge yayınlar ve böylece Akvila ve Priskila adındaki İsevi bir karıkoca Efes'e yerleşir. Efes'e geldiklerinde Vaftizci Yahya'nın vaftizini vaaz eden ama Kutsal Ruh'u almayan Apollos adında birisiyle tanışırlar. Apollos iman eder ve

ASYA İLİ'NİN YEDİ KİLİSESİ

- ❖ *Efes'te birçok kişi putperest geçmişlerinden tövbe edip bugünün fiyatıyla 10 binlerce TL değerinde ki büyük kitaplarını yakar. Demetrius adında ki bir gümüşçü Pavlus'a karşı bir ayaklanma başlatır. Protestocular Tiyatro'yu doldurup iki saat boyunca, şehir meclisi yetkilileri onları durdurana kadar, "Efesliler'in Artemisi uludur!" diye bağırlar (Elç. İş. 19:23-41).*
- ❖ *İsa vicdanını dinleyen her bir insana bir fırsat sunmaktadır. Kendisi yüreğin kapısında durmuş, kapıyı çalmaktadır, kim ona yüreğini açarsa kendisiyle bir ilişkiye layık görünür.*

böylece Efes'te ki Hristiyan cemaat kurulmuş olur. Pavlus bu şehri ikinci ve üçüncü yolculuğunda ziyaret eder ve birçok insan imana gelir. Bir çok kişi putperest geçmişlerinden tövbe edip bugünün fiyatıyla 10 binlerce TL değerinde ki büyü kitaplarını yakar. Demetrius adında ki bir gümüşçü artık Artemis tapınağının gümüş maketlerini satamadığı için diğer gümüşçülerle beraber Pavlus'a karşı bir ayaklanma başlatır. Protestocular Tiyatro'yu doldurup iki saat boyunca, şehir meclisi yetkilileri onları durdurana kadar, "Efesliler'in Artemisi uludur!" diye bağırlar (Elç. İş. 19:23-41). Pavlus burada tam iki sene yaşar ve "Tiranus" adıyla tanınan bir oditoryumda ilahiyat dersleri verir. Zamanla Pavlus'un öğrencisi Timoteos Efes kilisesi'nin genç önderi olarak atanır. Efes'te ki kilise çok tebliğci bir kilisedir ve yöredeki bir çok kilise onların sayesinde kurulur. Mesela Epafras adında ki kardeş Kolose, Hierapolis ve büyük ihtimalle Laodikya kilise topluluklarını kurmuştur (Kol 1:7). Pavlus'un Tiranus okulundaki ilahiyat göreviyle birlikte Efes'teki imanlılar derin bir Kutsal Kitap ve ilahiyat bilgisine de sahip oldular. Nitekim Pavlus'un MS 62 senesinde Roma'da ki hapisihanesinden Efeslilere yazdığı mektup bunu teyit etmektedir. Fakat zamanla bu topluluğun ilk iman sevgisi soğumaya başlar ve neticesinde Yuhanna'nın aracılığıyla Efes kilisesine bir mesaj gönderilir. Kiliseye yazılan mektupta sapkın öğretilere karşı sağlam duruşları takdir görür fakat aynı zamanda bir uyarı verilir: "Ne var ki, bir konuda sana karşıyım: Başlangıçtaki sevginden uzaklaştın. Bunun için, nereden düştüğünü anımsa! Tövbe et ve başlangıçta yaptıklarını sürdür. Tövbe etmezsen, gelip kandilliğini yerinden kaldırıyorum." Kandil kilisenin hizmetini simgele-

mektedir. Tövbe eden ve sadık kalan imanlılara son bir vaat veriliyor: "Tanrı'nın cennetinde bulunan yaşam ağacından yeme hakkını vereceğim." Yaşam ağacının meyvesi bilgelik ve ebedi yaşamın simgesidir. Dolayısıyla mektup asıl bilgelik ve ebedi yaşamın anahtarı sapkın öğretileri yenmekten ziyade Tanrı'nın uyarısını dikkate alıp ilk sevgiye dönmekten geçtiğini vurguluyor. Böyle davranacak olanlar asıl olan ruhsal ve manevi bilgeliği ve de ebedi hayatı tatmış olacaklar.

İZMİR KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:8-11.

İzmir ünlü ozan Homeros'un doğdu şehirdir. Helenistik dönemi İzmir şehri MÖ 4. Yüzyılda Büyük İskender tarafından kurulmuştur. Denize bitişik konumundan dolayı büyük bir limana sahipti ve 100,000 nüfuslu önemli bir ticari merkez olmuştu. Bugün Agora (yani Çarşı) kalıntılarını görmek hala mümkündür. Antik dünyada İzmir doğal güzellikleriyle tanınıyordu ve bugün bile kullanılan "Güzel İzmir" lakabı buradan gelmiştir. İzmir kilisesi üçüncü müjdeleme seyahati sırasında Pavlus tarafından kurulmuştur (MS 53-56). Kilise çok zulüm görmüştü. İlk olarak şehirde yaşayan dindar Yahudilerin tepkilerini çekmişle,. sonrasında Roma tarafından sistematik bir zulüm politikasına maruz kalmışlardı. Bazı imalılar hapse atıldı bazıları ise imanlarından dolayı şehit oldular. Bunun başlıca sebebi Roma İmparatoruna tapınılan kült merkezlerinden bir tanesinin İzmir'de bulunmasıydı. İzmir "Neokoros"tu yani İmparator tapınışını sağlayan ve muhafaza eden şehir. Doğal olarak imanlılar imparatora tap-

mayı reddetmiş ve birçoğu canları pahasına İsa'yı izlemeye karar vermişlerdi.. Vahiy bölümünde İzmir topluluğunu bekleyen sıkıntılar önceden bildirilir. Bazılarına göre bu peygamberlik Polikarp hakkındadır. Elçi Yuhanna'nın öğrencisi olan Polikarp MS 96 senesinde İzmir kilisesi'nin önderi olmuş ve 155 senesinde 10 gün esir tutulduktan sonra yakılarak şehit edilmiş. Sezar'ı Rab olarak tanıması için onu zorlayan celdada: "Sen beni ancak bir saat süreyle yanıp sonra sönecek olan ateşle tehdit ediyorsun, fakat kötüler üzerine gelecek olan yargı ateşinden ve sonsuz cezadan habersizsin. Ne duruyorsun? Ne yapacaksan yap" demişti. Kilise Rab tarafından teselli edilip hiç azarlanmamış, tersine iman ve cesaretinden dolayı takdir görmüştü.. Zulümlere rağmen sadık kalan imanlılara 2 şey vaat ediliyor: "Ölüm pahasına da olsa sadık kal, sana yaşam tacını vereceğim. Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin. Galip gelen, ikinci ölümden hiçbir zarar görmeyecek." Yaşam tacı bir onur ve kudret simgesidir. Nasıl Kadifekale İzmir limanından bir taç gibi yükseliyorsa Sıkıntı çeken imanlılar aynı şekilde Rab tarafından cennette yükseltilecekler. Yani onlara büyük onur ve kudret bahşedilecek. Aynı imanlılar her ne kadar ilk ölümü yakılarak tecrübe etseler de, ebedi ölümü yani sonsuza dek sürecek ateşi tatmayacaklar.

BERGAMA KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:12-17.

Büyük İskender'in ölümünden sonra fethettiği topraklar 4 komutanı arasında paylaşılmıştı. Batı Anadolu toprakları

Lisimakos adında ki komutana devredilmiş, kendisi ise ölümünden önce Bergama şehrini 9000 altın talantla birlikte sadık askeri Filetarios'a vermişti. (MÖ 301). Filetarios bu para ile Bergama krallığını kurmuş, Romalılar'ın MÖ 133 senesinde Bergama'yı fethettikleri tarihe kadar, Bergama Anadolu topraklarının en görkemli şehri olmuştu. Dünyanın en büyük ikinci kütüphanesi buradaydı. Parşömen burada icat edildi ve Helenistik dönemin en ihtişamlı tapınakları burada yer aldılar. Vahiy'de ki mektup Şeytanın Tahtı'nın Bergama'da olduğunu vurgulamaktadır. Bu bahis taht şeklindeki Zeus sunağına bir gönderme olabilir. Fakat büyük olasılıkla Bergama'daki insana odaklı tapınma sisteminden bahsetmektedir. Bergama kralları kendilerine tapınılmasını buyurmuş ve kendi şahsiyetleri çevresinde tarikat kurmuşlardı. Tapınaklar bile tanrılara tapmaktan ziyade Bergama krallarının kazandığı zaferleri kutlamak ve onların kişilik kültürlerini güçlendirmek amacıyla yapılmışlardı. Bu anlayış Roma döneminde de aynen devam etti. Dünya'nın sonlarına doğru gelecek olan Mesih-karşıtı (Deccal) aynı şekilde insanların kendisine tapmalarını buyuracaktır. Bergama'ya "Neokoros" ünvanı verildi, yani İmparator tapınışını sağlayan ve muhafaza eden şehir. Bir başka deyişle Bergama anıtkabirleri ve tapınakları, atalara ve krallara tapınışı ile ün kazanmıştı. Dolayısıyla burada hayatını sürdüren Hıristiyanlar büyük baskılar altında yaşıyorlardı. Hatta Antipas adında genç bir imanlı dahil olmak üzere bir kaç kişi İmparatorlara tapmadıkları için şehit edilmişlerdi. Fakat bazen de bu dış baskılar imanlıların direncini kırabiliyordu. Nitekim Vahiy'de okuduğumuz kadarıyla kilisedeki bir gurup imanlı tanrılara kurban

edilen etlerden yemeye, diğer bir grup ise pagan zevkleri ve cinsel serbestliği teşvik eden Nikolas'ın sapkın görüşlerine uymaya başlamıştı. İşte bu bağlamda Rab Bergama kilisesine seslenmiş. İman'da devam edenler takdir görüyor, imanlarından taviz verenler ise uyarılıyor. Son olarak bir vaat okuyoruz: “Galip gelene saklı mandan vereceğim. Ayrıca, ona beyaz bir taç ve bu taşın üzerinde yazılı olan yeni bir ad, alandan başka kimsenin bilmediği bir ad vereceğim.” Saklı man Tanrı kelamını temsil eder. Yani sadık kalan imanlı dünya'nın sunduğu geçici zevklerle değil kalıcı ve doyurucu olan Tanrı Kelamı'yla doyurulacaktır. Beyaz taşın üstünde isim ise tarih boyunca hatılanacak bir kayıttan bahsetmektedir. Yani sadık kalanlar ebediyen cennette hatırlanacak şanlı bir isme kavuşacaklar.

TİYATİRA (Akhisar) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 2:18-28.

Tiyatira şehri Lidyalılar tarafından kurulmuş sonrasında ise sırasıyla Makedonlar, Galatyalılar ve Bergama kralları tarafından ele geirilmışti. Bu yörenin ilahı Lidya, Makedon, ve Grek inançlarının kaynaşmasından ortaya çıkan Helios Pythius Apollo adını taşırdı. Tiyatira emekçi sınıfların ve çeşitli meslek toplulukları'nın faaliyet gösterdiği bir şehirdi. Tiyatira, Filipi şehrinde imana gelen ve oradaki kilise'nin kurulmasında baş rol oynayan kumaş boyacısı Lidya'nın memleketidir. Bu meslek toplulukları veya işçi sendikaları genellikle birer koruyucu ilahın gücüne sığınırdı. Bu durum imanlı esnafların üzerinde, “ya meslek gurubunun özel putperest

ibadetleri ve eğlencelerine uyarsın ya da evresiz kalırsın, işsiz kalırsın” diye bir baskı oluşturuyordu. İzebel (2:20) olarak adlandırılan bir kadın bu konu üzerinde şehirde öğreti verir ve imanlıların bu törenlere katılıp diğer kutlamalarla kaynaşarak ruhlarını kirletmeyeceğini savunur. İlginçtir ki İzebel ismi bir zamanlar İsrail'i ahlaksızlığa ve putperestliğe sürükleyen Fenikeli bir kraliçenin de ismidir (1 Kr. 16:31; 18:4,13). Kilisenin çoğu bu tuzadığa düşse de, sadık kalan bir avuç imanlı vardı. Rab bu azınlığı takdir ediyor ve “Sizde olana sımsıkı sarılın” (2:25) diyerek teşvikte bulunuyor. Sadık kalan azınlığa ödüller vaat ediliyor: “Ben Babam'dan nasıl yetki aldım, galip gelene, yaptığım işleri sonuna dek srdrene ulusların üzerinde yetki vereceğim...Galip gelene sabah yıldızını da vereceğim. Kulağı olan, Ruh'un kiliselere ne dediğini işitsin.” Yani sadık kalan imanlılara geçici yetki ve itibar arayan sadakatsız imanlıların tersine kalıcı bir yetki ve itibar vaat ediliyor. Sadık kalan imanlılara Mesih'in ikinci gelişinde uluslar üstünde yetki verilecek. Ayrıca İsa'nın nvanı olan “Sabah yıldızı” (bkz. Vahiy 22:16) kendilerine de bahşedilecek, yani cennette kalıcı bir itibara sahip olacaklar.

FİLADELFYA (Alaşehir) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:7-13.

Filadelfya şehri M 150 senelerinde Bergama krallarından 2. Attalus tarafından kurulmuştur. Romalılar Attalus'u kendi kardeşi Eumenes'e karşı kışkırtmaya çalışsalar da, Attalus kardeşine sadık kalır ve böylece kendisine “Filadelfus” lakabı takılır (yani: “Kardeşini seven”). Bu şekilde “kardeş

sevgisi” anlamına gelen Filadelfya şehri ortaya çıkar. Lidya ve Frigya illerinin kültür merkezi olması düşüncesiyle kurulan şehir, dörtyol vazifesi görüp başlangıçtan beri önemli bir Yahudi kolonisi barındırmıştır. Filadelfiya’da ki imanlılar sayıca azlardı fakat heveslilerdi. Bu hareketlilik tepkisiz kalmamış ve kısa bir müddet sonra özellikle şehirde yaşayan Yahudiler tarafından zulüm görmeye başlamışlar. bir çok engelle karşı karşıya gelmişlerdi. Rab, insan gözüyle güçsüz görünen bu kiliseye hiç kimsenin kapatamayacağı açık bir kapı vaat ediyor (3:8), yani müjdeyi yaymak için sayısız ortam ve fırsat... Sıkıntılı günlerinde sabır ve özveri sergilediklerinden ötürü takdir ediliyorlar ve Rab haklarında hiç şikayette bulunmuyor. Bu kiliseye iki ödül vaat ediliyor: Gelecekte gerçekleşecek olan deneme saatinden muaf olacaklar yani İsa’nın ikinci gelişiyle beraber gelecek olan sıkıntılı dönemi tecrübe etmeyecekler ve Rab onları kendi tapınağında veya hizmetinde sarsılmaz bir sütun yapacaktır.

SART (Salihli) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:1-6.

Sart şehri MÖ 1400 senesinde kuruldu. Dünya’nın en eski şehirleri arasında yer alan bu kentin halkı şanlı geçmişle çok gurur duyardı. MÖ 6. yüzyılda kral Kroesus altında Sart Lidya’nın başkenti oldu. Kroesus Sart çayında altın keşfettikten sonra Sartın zenginliğini ve şanını duymayan kalmaz. Fakat Sart’ın şanı pek uzun sürmez. MÖ 546 senesinde Sart’ın fethedilemezliğiyle ün yapan kalesi Persler tarafından fethedilir. Bir gece kaledeki muhafızlardan biri kaskını ya-

maça düşürür ve gizli bir geçit kullanarak kaskını alıp kaleye döner. Bunu fark eden Pers askerleri Sart kalesini bir gecede fetheder. Sartlılar hazırlıksız yakalanmış ve böylece fethe edilmişlerdi. Sonrasında Büyük İskender döneminde Persler Sartı kaybetmiş ve şehrin Helenistik dönemi başlamıştı. Roma döneminde Sart şehri’nin nüfusu 100.000’e ulaşmıştı. Şehir tarihinde olduğu gibi burada yaşayan imanlılar geçmiş başarılarına güvenip ruhsal olarak uyuya kalmışlardı. Artık gündelik hayatta Rab’bi aramaz hale gelmişlerdi. “Rab onlara: Yaşayan topluluk olarak ad yapmışsın, ama ölüsün. Uyan!” (3:1-2) diye uyarıda bulunmaktadır. Sonrasında ise: “Tövbe et! Eğer uyanmazsan, bilmediğin saat sana hırsız gibi geleceğim!” (3:3) diye bir sitemde bulunmaktadır. Kuşkusuz burada uykudan ötürü şehrin yaşadığı tarihsel hezimetlere gönderme yapılmaktadır. Fakat kilise cemaatinde sadık imanlılar da bulunmaktadır ve bunlara Yaşam Kitabından silinmeyecek bir ad vaat ediliyor, yani bu dünyanın geçici görkemleri yerine sonsuzluk boyunca cennette ün yapmış bir isim.

LAODİKYA (Denizli) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Vahiy 3:14-22.

Laodikya şehri Büyük İskender’in komutanlarından Seleikos tarafından MÖ 260 senesinde kurulmuştur. Ünlü bir tıp okulunun da bulunduğu Laodikya’da gözler için merhemler üretiliyordu; siyah yün üreten zengin bir sanayi de vardı. Milyarderler ve bankerler yuvası olan bu şehir öylesine zengindi ki, MS 60 yılında şehri yerle bir edip yıkan deprem-

den sonra Roma devletinin maddi yardımını bile reddetmişti. İki tiyatrosu bulunan nadir şehirlerden biri olan Laodikya'da stadyumu, jimnastik salonu ve hamamları son derece lükstü. Anlaşılan, maddi zenginliklerden de yararlanan imanlılar, bu bolluğu Rab'bin özel kutsaması olarak yorumlarken, gerçek ruhsal değerleri gözardı ediyorlardı. Ama bunun acı tarafı, kendilerinin ruhsal olarak da zengin olduklarını düşünmeleri idi. Aslında dua hayatlarında ve ruhsal konularda çok gevşeklerdi. Tanrı'nın gözünde Laodikya'daki imanlılar: "Zenginim, zenginleştim, hiçbir şeye gereksinmem yok" diyorlardı ama Tanrı'nın gözünde lüks giysileri ve göz merhemleriyle meşhur olan şehrin imanlıları "zavallı, acınacak durumda, yoksul, kör ve çıplak"lardı. Ne komşu kent Hierapolis'teki sıcak su kaplıcaları gibi ateşli ne de Kolose'den gelen soğuk dağ suyu gibi ferahlatıcıydı. Onlar şehirlerindeki ılık maden suyuna benziyordu. Ilık termal suyu nasıl mideyi bulandırır ve kusturursa, Rab'de böylelerini "kusaacaktır" yani yarış dışı edip göksel ödüllerden men edecektir. İşte bu bağlamda Rab bu kiliseye seslenmektedir. Bütün bunlara rağmen Rab tövbe fırsatı da vermektedir. İsa vicdanını dinleyen her bir insana bir fırsat sunmaktadır. Kendisi yüreğin kapısında durmuş, kapıyı çalmaktadır, kim ona yüreğini açarsa kendisiyle bir ilişkiye layık görünür. Bu ilişkide sadık kalanlara İsa büyük bir vaat verir: "Ben nasıl galip gelerek Babam'la birlikte Babam'ın tahtına oturdumsa, galip gelene de benimle birlikte tahtıma oturma hakkını vereceğim." (3:21)

KAYNAKÇA:

- * Akurgal, Ekrem. "Ancient Civilizations and Ruins of Turkey." Net Yayınlar. İstanbul, 2011, sf. 69-74, 124-131, 236-237.
- * Madrigal, Carlos. Kıyamet Günü. Yeni Yaşam Yayınları. İstanbul, 2000, sf. 47-65.
- * McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 244-247, 250-273.
- * Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf.199-228, 245-253, 279-321.
- * Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

Asya İlindeki Diğer Kiliseler

HIERAPOLİS (Pamukkale) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Koloseliler 4:12-14.

Hierapolis şehri MÖ 3. yüzyılda kurulmuş fakat günümüz harabeleri MS 60 senesinde yaşanan büyük deprem sonrasında yeniden inşa edilen şehrin kalıntılarıdır. Hierapolis antik dünya’nın şifa merkeziydi. Termal suları’nın mineral zenginliğini (Pamukkale) duymayan yoktu. Bugünlerde olduğu gibi antik dünyada da şehir gelirini turizimden elde ediyordu. Hierapolis devasa bir huzurevi gibi işlerdi. Şifa arayan ve hayatlarının sonuna yaklaşan kişiler Hierapolis’e taşınırdı. Şehirde ki Nekropol (Mezar alanı) antik çağın bugüne kadar keşfedilmiş en büyük mezar alanlarından bir tanesidir.

Efes kilisesinden gönderilen müjdeciler Epafros Hierapolis’te ki imanlı topluluğunu kurmuştur (Kol 1:7). Daha sonra 1. yüzyılın ikinci yarısında İsa’nın havarisi Filipus buraya yerleşmiş ve burada MS 80 senelerinde şehit edilmiştir. 21 Temmuz 2011’de İtalyan profesör Francesco D’Andria 1. yüzyıla dayanan Filipus’un mezarını 4. yüzyıl kilise kalıntısı içinde keşfetmiştir. Hierapolis kilisesinin ilk önderlerinden biri Papias’tır. Papias

ASYA İLİNDEKİ DİĞER KİLİSELER

- ❖ *21 Temmuz 2011’de İtalyan profesör Francesco D’Andria 1. yüzyıla dayanan Filipus’un mezarını 4. yüzyıl kilise kalıntısı içinde keşfetmiştir.*
- ❖ *Hierapolis ve Laodikya kadar görkemli bir şehir olmasa da, Kolose yöresinin en büyük imanlı topluluğunu barındırıyordu. Buradaki ev kilisesi Efes’ten gelen müjdeciler Epafros tarafından kurulmuş (Kol 1:7).*
- ❖ *Troas’ta Müjdeciler Luka yaşamaktaydı. Kendisi aslen Antakyalı olup Troas’ta doktorluk yapmaktaydı.*

(MS 60-135) İzmirli Polikarp ile birlikte Havari Yuhanna'nın öğrencisiydi. Papias, İsa'nın deyişleri ve benzetmelerini konu alan en erken Hristiyan tefsir kitabını yazmıştır. 5 kitaptan oluşan bu seriden sadece 13 nüsha günümüze kadar ulaşabilmiştir. Papias'ın yazıları sayesinde Markos ve Matta bölümlerinin derlemesi hakkında önemli bilgilere sahibiz. Hierapolis şehrine dünya'nın 4 bucağından ziyaretçilerin gelmesinden dolayı gerek burada yaşayan, gerek Kolose'de yaşayan imanlılar bir çok dünyevi felsefeye maruz kalıyordu. Bu düşüncelerin çoğu kiliseyi etkilemese de bazı sahte öğretmenler İsa Mesih'in, Baba Tanrı ile insan arasında birçok aracıdan sadece biri olduğu fikrini teşvik etmiş, ayrıca meleklerle yönelik ibadeti de içeren düşünceler yaymışlardı. Pavlus böylece Hierapolis ve Kolose'de okunmak üzere Koloseliler mektubunu yazmıştır. Özetçe, mektubun konusu Mesih'in göklerde ve yeryüzünde ki bütün varlıkların üzerinde olan üstünlüğü ve egemenliğidir.

KOLOSE (Denizli/Honaz) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Koloseliler'e ve Filimon'a mektup.

Hierapolis ve Laodikya kadar görkemli bir şehir olmasa da, Kolose yöresinin en büyük imanlı topluluğunu barındırıyordu. Buradaki ev kilisesi Efes'ten gelen müjdeci Epafros tarafından kurulmuştu. (Kol 1:7). Kolose şehri siyah yün üretimine odaklanmış küçük sanayi bir kenti. Hierapolise ve Laodikya'ya yakınlığından dolayı pek çok sahte felsefeye ve sapkın görüşlere maruz kalıyordu. Pavlus'un giysi üretiminde

uzman olan bu şehrin topluluğuna tavsiyesi eski hayatın zevklerini ve felsefelerini bırakıp Mesih'i giyinmeleridir (Kol 3:12). Kolose'de ki ev kilisesi zengin bir iş adamı olan Filimon ve eşi Afiya'nın evinde toplanırmışlardı. (Fil 1, 2). Filimon'un oğlu Arhippus (Kol 4:17, Fil 2) kilisede önderlik görevini üstlenmişti. Pavlus Arhippus'tan "birlikte mücadele verdiğim" kardeş olarak söz etmektedir. Filimon'un evinde hizmet eden Onisimos adında bir uşak vardı. Onisimos efendisinin parasını çalıp Roma'ya kaçar. Oradayken gözaltında olan Pavlus ile tanışır. Tövbe edip Rab İsa'ya iman eder. Sonrasında Pavlus onu Filimon mektubuyla Kolose'ye geri gönderir. Mektup'ta Pavlus Filimon'a Onisimos'u tekrar ev halkına kabul etmesi için yalvarır ve Onisimos'un borçlandığı her kuruşu gerekirse kendi cebinden karşılayacağına dair söz verir. Pavlus mektubunu, Kolose'yi ziyaret etme arzusunu dile getirerek sonlandırır (Fakat ziyaret edip etmediğini bilinmiyor.) Daha sonraki yüzyıllarda şiddetli depremlerden dolayı Kolose kenti terk edilir. Günümüzde Kolose Türkiye'de hala kazılmamış olan sit alanlarından bir tanesidir.

TROAS (Çanakkale/Dalyan) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 16:8-11, 20:5-13; 2.Timoteos 4:13.

Troas, Çanakkale Dalyan'da bulunan antik bir kenttir. Kent Büyük İskenderin komutanlarından Lisimakos tarafından kurulur. MS 188 yılında Romalılar tarafından fethedildikten sonra bu liman kenti Çanakkale'nin en önemli ticari merkezi olur.

Troas'ta Müjdeci Luka yaşamaktadır. Kendisi aslen Antakyalı olup Troas'ta doktorluk yapmaktadır. Troas'taki cemaat büyük ihtimalle Pavlus'un 2. yolculuğu sırasında veya öncelerinde Luka tarafından kurulmuştur. Bitinya, yani İstanbul'un bulunduğu bölgeye gitmek isteyen Pavlus Kutsal Ruh tarafından engellenir ve kendisini Troas'ta bulur. Troas'ta Pavlus dua'ya çekilir ve bir görüm görür. Bu görümde kendisini Makedonya'ya (Yunanistan'a) çağıran bir kişiyi görür (Elç. İş. 16:9) ve böylece Yunanistan yarımadasına geçer. Luka bu andan itibaren Pavlus'u eşlik etmeye başlar ve onun katiplerinden biri olur. Bunu nereden mi biliyoruz? Elçilerin İşleri anlatısında üçüncü tekil şahıs yerine, bu ayetlerden itibaren üçüncü çoğul şahıs kullanılır (bkz. Elç. İş. 16:10-17, 20:5-21:18, 27:1-28:16). Üçüncü yolculuğunda, Kudüs'e dönüşünde Pavlus tekrar Troas'tan geçer. Troas kilisesi Roma dönemi bir apartman binasının ("insula") üçüncü katında toplanırmış. Pavlus kilise'de vaaz verirken Eftihos (ismi "şanlı" anlamına gelir) denilen genç bir delikanlı cam kenarında uyuya kalıp, pencere'den düşüp vefat eder. Pavlus Eftihos için dua ettikten sonra, genç çocuk dirilir ve Pavlus yarım kalan vaazını tamamlar. Troas ile ilgili İncil'de ki son bahis 2. Timoteos 4:13'te geçer. Pavlus Roma'da hapistedir ve kendisine ziyarete gelecek olan Timoteos'a şöyle der: "Troas'ta Karp'ın yanında bıraktığım abayı, kitapları, özellikle yazı derilerini getirirken beraberinde getir." Görünüşe bakılırsa Pavlus Troas'ı kendisi için bir duaya çekilme ve kutsal yazıları incelemek için bir dinlenme yeri olarak seçmişti.

Troas şehri MS 4.yy da Konstantinopolis'in (İstanbul) kurulmasıyla önemini yitirmiş ve 6. yy da aluvyonlar nedeniyle liman kenti terk edilmişti. Troas'ta kazılar yeni başlamıştır. Kalıntılar arasında bir Roma hamamı, çarşısı, limanı, ve küçük bir tiyatro görülebilir.

KAYNAKÇA:

- * Akurgal, Ekrem. "Ancient Civilizations and Ruins of Turkey." Net Yayınlar. İstanbul, 2011, sf. 62, 175-177.
- * McRay, John. "Archaeology & The New Testament." Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 84, 247-249.
- * "Strata: Philip's Tomb Discovered—But Not Where Expected." Biblical Archaeology Review, Ocak/Şubat 2012, sf. 18.
- * Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf. 194-196, 234-244, 382-384.
- * Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

Güney Galatya Kiliseleri

GÜNEY GALATYA KİLİSELERİ

- ❖ *Pavlus'un Listra'ya yaptığı yolculuklar ile küçük bir kilise cemaati kurulur. İlk imana gelenler arasında genç Timoteos, annesi Evniki ve anneannesi Lois'i görmekteyiz (2. Tim 1:5).*
- ❖ *Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tekocak'ın ifadelerine göre: "[Derbe'de]Olası bir kilise kalıntısı izine rastladık. Sadece kuzey ve doğu tarafındaki apsisinin bir bölümü sağlam olarak günümüze gelmiş. Kazı devam ettikçe yeni yapılar bulacağımız inancındayız."*

Pavlus'un yazdığı en meşhur mektuplarından biri Galatyalılar'a yazılan mektuptur. Bu mektubun kim'e yazıldığı günümüzde halen tartışma konusudur. Tartışma'nın sebebi Galatya isminin siyasi mi yoksa coğrafik anlamda mı kullanıldığının bilinmemesinden kaynaklanmaktadır. Siyasi anlamda Listra, Derbe ve Konya genişletilmiş Galatya siyasi bölgesinde yer almaktadır. Fakat coğrafik olarak bu şehirlerin yer aldığı bölge Pamfilya olarak bilinir. Bütün bunlara karşın mektubun içinde bahsi geçen tutucu Yahudiler ve Musevi geleneklerini bırakmak istemeyen Hristiyanlar aslında Listra, Derbe ve Konya'da ki çoğunlu Yahudi olan cemaatlerin tanımına bir hayli uymaktadır. Yani Galatyalılar adıyla kastedilen cemaatlerin Listra, Derbe ve Konya olması tam kesin değilse de, oldukça olası görünmektedir.

LİSTRA (Konya/Hatunsaray) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elç. İş. 14:6-23, 16:1-5.

Listra Konya'nın 35 km güneydoğusunda yer almaktadır. MÖ 25 senesinde bir Roma sömürgesi oldu. Listra'da yaklaşık 3000 kişi yaşamıştır, bunların çoğu Roma ordusundan emkliliğe

ayrılmış askerlerdi. Pavlus ve Barnaba ilk iki müjdecî seyahatlerinde Listra'yı ziyaret etmiş. Burada sakat bir adamı mucizevi bir şekilde iyileştirdikten sonra Listra halkı Pavlus ve Barnaba'nın Zeus ve Hermes'in beden almış halleri olduğuna inanmış ve kendilerine kurban sunmak istemişlerdi.. Pavlus ve Barnaba bu kurbanları reddederek Mesih'i müjdelemişlerdi. Sonrasında Antakya'dan ve Konya'dan gelen Yahudiler halkı kışkırtıp Pavlus'u taşlamalarına sebep olmuşlardı. Onu ölmüş sanarak kentin dışına sürüklediler. Fakat Pavlus kalkıp kent'e geri döndü. Bir çok yorumcu Pavlus'un burada ölümden dirilmiş olabileceğine ve 2.Kor 12:2'de geçen "On dört yıl önce alınıp üçüncü göğe götürülmüş bir Mesih izleyicisi tanıyorum. Bu, bedensel olarak mı, yoksa beden dışında mı oldu, bilmiyorum, Tanrı bilir" ifadesinde Listra'da ki bu ölüm tecrübesinden bahsetmiş olabileceğine inanmaktadır. Listra'ya yapılan bu yolculuklar ile küçük bir kilise cemaati kurulur. İlk imana gelenler arasında genç Timoteos, annesi Evniki ve anneannesi Lois'i görmekteyiz (2.Tim 1:5). Timoteos'un Babası Grek değil, büyük ihtimalle emekliliğe ayrılan ve daha sonra Evnikiyle evlenen bir Romalı askerdi. Dolaysıyla Timoteos sünnet edilmemişti (Elç. İş. 16:3). Evlerde toplanan bu küçük cemaat zaman zaman daha büyük bir cemaata sahip olan Konya'da ki kardeşleri de ziyaret ederdi (Elç. İş.14:1). Timoteos genç yaşta iman ettiğinden dolayı Kutsal yazıları çok iyi öğrenmişti. Pavlus'un ikinci ve üçüncü yolculuğunda ona eşlik etmiş, dördüncü yolculuğundan sonra Pavlus Roma'da ev hapsindeyken Timoteos Pavlus'un katipliğini yapmıştı. 1. ve 2. Selanikliler'e, 2. Korintliler'e, Filipililer'e, Koloseliler'e, ve Fili-

mon'a mektupları kendisi yazmıştır. Daha sonra ise, Efes'te ki kilisenin önderi olarak atanmıştı Günümüzde Listra Türkiye'de kazılmamış sit alanlarından bir tanesidir.

DERBE (Karaman/Ekinözü) KİLİSESİ

İncil'de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 14:6, 20-22; 16:1; 20:4.

Helenistik bir kent olarak kurulan Derbe, MÖ 129 senesinde Roma hakimiyetine düştü. MÖ 36-25 seneleri arasında yerel hanedanlıklar tarafından ele geçirilen kent, MÖ 25 senesinde tekrar Roma hakimiyetine döner ve yeni oluşturulan Galatya bölgesine dahil edilir. 1956'da bugünlerde Konya Arkeoloji müzesinde bulunan bir yazıt Kerti höyüğünde keşfedilir. Yazıt'ın MS 157 senesine ait olduğu tespit edilir ve Derbe'den bahseder. Böylece Ekinözü yakınlarında ki Kert höyüğü antik Derbe olarak tespit edilir. Elçi Pavlus ilk üç müjdecî seyahatinde Derbe'den geçer. Bölgede zulüm gördüğü diğer kentlere nazaran Pavlus buradaki halk tarafından daha yakın ilgi ve konukseverlikle karşılanır. Pavlus'u bazı seyahatlerinde eşlik eden ve aynı zamanda toplanan bağışları Kudüs'te ki kiliseye taşıyan Gaius'un memleketi Derbe'dir (Elç. İş. 20:4). Uzun zamandır Kolose ve Listra ile birlikte kazılmayan sit alanlarından bir tanesi olan Derbe'de 2013 senesinde çalışmalar başlamıştır.

Kazı sorumlusu Selçuk Üniversitesi Arkeoloji Bölümü Öğretim Üyesi Yrd. Doç. Dr. Mehmet Tekocak'ın ifadelerine göre: "Olası bir kilise kalıntısı izine rastladık. Sadece kuzey ve

doğu tarafındaki apsisinin bir bölümü sağlam olarak günümüze gelmiş. Kazı devam ettikçe yeni yapılar bula-
cağımız inancındayız. Bu kilise kalıntısı bile höyükte Hristi-
yan bir toplumun yaşadığını ifade ediyor (...)bu höyükte
günümüzden 8 bin yıl öncesine giden buluntular var. Çalışma-
lar ilk etapta 3 yıl sürecek. Ondan sonra eldeki verileri değer-
lendirip, yeni projeler hazırlayacağız.”

Elbette ki keşfedilen kilise binası kalıntısı büyük ihtimalle
en erken 4. yüzyıla aittir, Neticede kilise binaları Anadolu’da
Konstantin’in hoşgörü fermanından sonra ortaya çıkmaya
başlamıştır. Öncesinde Hristiyanlar evlerde ve mağralarda
gizli toplanırlardı Fakat burada bir kilise binasının bulunması
1-2. yüzyıldan itibaren Derbe’de bir Hristiyan cemaatin bu-
lunduğuna dair güçlü bir ipucudur.

KONYA KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 13:51-14:6;
16:2; 18:23.

Konya’da kentsel yerleşim Frig döneminde başlamıştır.
MÖ 25 senesinde kent yakınlarında bir Roma sömürgesi ol-
muşturulmuştur ve Grek yerleşkesi (“polis”) Roma sömürgesi-
yle yan yana büyümüştür. MS 135 senesinde İmparator
Hadrian döneminde bu iki yerleşke birleşip tek şehir haline
gelmiştir. Konya Pavlus tarafından üç kez ziyaret edilmiştir.
İncil’de ki anlatıya göre:

“Yahudiler'in havrasına giren Pavlus'la Barnaba öyle et-
kili konuştular ki, hem Yahudiler'den hem de Grekler'den çok

kişi iman etti. Ama inanmayan Yahudiler, öteki uluslardan ol-
anları kardeşlere karşı kışkırtarak zihinlerini bulandırdılar.
Orada uzunca bir süre kalan Pavlus'la Barnaba, Rab
hakkında cesaretle konuşuyorlardı. Rab de onlara belirtiler
ve harikalar yapma gücü vererek kendi lütfunu açıklayan
bildiriyi doğruladı...Yahudiler’le öteki uluslardan olanlar ve
bunların yöneticileri, elçileri hırpalayıp taşa tutmak için
düzen kurdular. Bunu öğrenen Pavlus'la Barnaba, çevre böl-
gelere kaçarak oralarda da Müjde'yi yaydılar.” (Elç.İş. 14:1-6)

Görünüşe bakılırsa buradaki kilise cemaati sıkıntılar ve
zulümler içersinde ortaya çıkmıştı. Bir çok dindar Yahudi ta-
rafından tepki toplamışlar fakat kilise cemaati büyümüştü.
Komşu kent Listra’da (Hatunsaray) evlerde toplanan küçük
cemaat zaman zaman daha büyük bir cemaata sahip olan
Konya’da ki kardeşleri de ziyaret ediyorlardı. İlk yolculuğun
sonlarına doğru Pavlus ve Barnaba tekrar Konya’dan geçti-
ler: “Tanrı’nın Egemenliği'ne, birçok sıkıntıdan geçerek gir-
memiz gerekir” diyorlardı. İmanlılar için her kilisede ihtiya-
rlar seçtiler. Dua ve oruçla onları, inandıkları Rab'be emanet
ettiler.” (Elç.İş. 14:22-23) Daha sonra, ikinci ve üçüncü yolcu-
luğunda Pavlus buradaki cemaati ziyaret edip teşvik etmiş ve
böylece cemaatin sağlam temellerini pekiştirmişti. Bu dönem-
den kalma Roma eserlerini görmek isteyenler Konya’da ki
Arkeoloji müzesini ziyaret edebilirler.

PİSİDYA SINIRINDAKİ ANTAKYA (Isparta/Yalvaç) KİLİSESİ

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 13:14-51, 14:19, 21-23.

MÖ 261 senesinde Seleikos hanedanlığı’nın kralı Antioqus tarafından kurulan bu kent M.Ö. 25 senesinde bir Roma sömürgesi olmuştu. 5. ve 7. lejyonun emekliliğe ayrılan 3000 askerini barındıran şehrin nüfusu yaklaşık 10,000 civarındaydı. MS 1.yy yazıtlarından bu yerleşimde gladyatör ve av oyunlarının yapıldığını anlamaktayız. İncil’den bildiğimiz kadarıyla burada bir Yahudi nüfusu’da bulunmaktaydı.

Pavlus ilk üç yolculuğunda bu kentten geçmiştir. Pavlus ve Barnaba’nın Kıbrıs ziyareti sırasında Kıbrıs Valisi Sergius Paulus iman eder. Sergius Paulus’un memleketi Psidya sınırındaki Antakyadır. Burada Sergius’un ailesi büyük arazilere sahipti. Bugün Sergius Paulus’un adı geçen bir yazıt Yalvaç Müzesinde sergilenmektedir. Bir çok Kutsal Kitap uzmanına göre Sergius iman ettikten sonra ricada bulunup Pavlus ve Barnaba’yı kendi ailesini ziyaret etmeleri için istekte bulunduğunu düşünmektedir.

MS 46 senesinde Pavlus ve Barnaba bu kente ulaşırlar. Pavlus Yahudilerin havrasını ziyaret ederek Elçilerin İşleri bölümünde kaydı geçen en uzun vaazı vermiştir. “Pavlus’la Barnaba havradan çıkarken halk onları, bir sonraki Şabat Günü aynı konular üzerinde konuşmaya çağırdı. Ertesi Şabat Günü kent halkının hemen hemen tümü Rab’bin sözünü dinlemek için toplanmıştı. Kalabalığı gören Yahudiler büyük bir kıskançlık içinde, küfürlerle Pavlus’un söylediklerine karşı çıktılar” (Elç. İş. 13:42-45). Bir çok gayri-Yahudi böylece iman etmiş oldu ve ilk kilise cemaati böylece kuruldu. Ne var

ki “Yahudiler, Pavlus’la Barnaba’ya karşı bir baskı hareketi başlatıp onları bölge sınırlarının dışına attılar.” (13:50) Daha sonra buradaki Yahudiler Pavlus ve Barnaba’yı Konya’ya kadar izlemiş ve bu şehirdekileri kışkırtarak onların taşlanmasını sağlamışlardı. Daha sonra Antakya’ya dönüp burada öğrencilerin imanını pekiştirip cemaate önder atamışlardı. Böylece kilise cemaati düzene girmiş oldu (21-23). 4.yüzyılda şehirdeki Hristiyanlar iki kilise binası kurmuşlardı. Bu kalıntıların birinde Diokletian döneminde şehit edilmiş Neon, Nikon ve Heliodorus’un resimleri bir demir mühürde keşfedilmiştir. Diğer kilise kalıntısında ise mozaikler ve Mezmur 29 ile 43’den taşa oyulmuş ayetler bulunmuştur. Yalvaç’ta ki Arkeoloji müzesi dönem kalıntılarının sergilendiği önemli yerlerden biridir.

KAYNAKÇA:

- * Çetin, Mehmet. “Derbe Höyüğünde Umutlandıran Buluntu.” Anadolu Ajansı. 1 Eylül 2013.
- * McRay, John. “Archaeology & The New Testament.” Baker Academic. Grand Rapids, 2008, sf. 237-240.
- * Wilson, Mark. “Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor.” Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf.109-116, 158, 166-170, 173-174.
- * Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.

Diğer Anadolu Kiliseleri

BİTİNYA BÖLGESİNDE KİLİSELER (İznik, Kdz. Ereğlisi, İzmit?)

İncil’de bahsi geçen bölümler: Elçilerin İşleri 16:7, 1.Petrus Mektubu.

Doğu Marmara/Batı Karadeniz bölgesi’nin Roma döneminde ki ismi Bintinya’dır. İncil’den ve tarihsel verilerden anladığımız kadarıyla burada 1.yüzyılın sonlarına doğru kilise cemaatleri oluşmuştur. Nitekim 1.Petrus mektubunun giriş ayetleri bu bölgedeki cemaatlere yazıldığını dile getirir. Bu cemaatlardan biri İznik’te (Nikea), bir diğeri ise muhtemelen İzmit (Nikomed) veya Kdz. Ereğlisi (Heraclea Pontica) kentinde ortaya çıkmıştır. Peki bu kilise cemaatlerinden geriye bir iz kaldı mı? Evet kalmıştır. Bunların en önemlileri: (1) 8.yüzyıl İznik “Böcek” ayazmasında keşfedilen 2.yüzyıl devşirme taşında ki Mezmur 136:25 yazıtıdır ve (2) İznik Valisi Genç Plinius’un İmparator Trajanus’a İznik’te ki Hristiyanlar hakkında gönderdiği mektuptur (MS 110). Bu mektup aynı zamanda İncil dışında erken dönem Hristiyanların ibadetiyle ilgili önemli bir kayıttır.

DİĞER ANADOLU KİLİSELERİ

- ❖ 8.yüzyıl İznik “böcek” ayazmasında keşfedilen 2.yüzyıl devşirme taşında ki Mezmur 136:25 yazıtı ve İznik Valisi Genç Plinius’un İmparator Trajanus’a İznik’te ki Hristiyanlar hakkında gönderdiği mektup Bitinya bölgesindeki Hristiyan cemaatler hakkında en önemli bilgi kaynağımızdır.
- ❖ Petrus’un kardeşi Andreas’ın Karadeniz bölgesinde kilise kurmuş olması da olasıdır. 1. ve 2. Petrus Mektuplarından anladığımız kadarıyla Petrusun kendisi hem Pontus hem de Kapadokya’da oluşturulan cemaatleri ziyaret edip vaaz vermiştir.

(1) Böcek Ayazmasında keşfedilen ayet şöyledir: “Bütün canlılara yiyecek verene, Sevgisi sonsuzdur” (Mezmunur 136:25). Grekçe ayetin yanında bir de Yahudi şamdanı yer alır. Bu taşın bir zamanlar bir sinagog veya bir kilisede kullanıldığı düşünölmektedir. Eğer bir kilisede kullanılmış ise, burada ki Hristiyan cemaatinin daha çok İsevi Yahudilerden oluştuğunu gösteren bir ipucudur. Nitekim Petrus’un kendilerine mektup yazmış olması mantıklıdır çünkü Petrus kendi hizmetini daha çok Yahudiler’e, Pavlus ise hizmetini daha çok Grekler’e odaklamıştır.

(2) İznik Valisi Plinius’un İmaparator Trajanus’a yazdığı mektup’un özeti şöyledir: “Bir Hristiyan sorguya çekilirken hiç hazır bulunmadım. Bu yüzden verilen cezaların tam mahiyetini veya soruşturmaya yol açan sebeplerin detayını bilmiyorum. (...) Ben onlara Hristiyan olup olmadıklarını sordum; olumlu cevap verdikleri takdirde bu yüzden alabilecekleri cezayı hatırlatırken, bir iki kez daha aynı soruyu tekrarlıyorum. Aynı cevapta ısrar ettikleri takdirde cezanın kesilmesini buyuruyorum; çünkü kabul ettikleri suç ne olursa olsun, böyle bir inat ve ısrar böyle bir cezayı hak eder (...) Onlar tek suçlarının şu aşağıdakiler olduğunu beyan etmektedirler: Şafak sökmeden haftanın belirli bir gününde düzenli olarak bir araya gelerek Tanrı saydıkları Mesih’e ilahiler söylüyorlar ve hırsızlıktan, zinadan vb. gibi şeylerden uzak duracaklarına ant içiyorlar (...) Bu, kuşulanmama sebep oldu ve beni arkasındaki gerçekleri araştırmaya itti. Böylece diyakoz unvanı taşıyan iki kadın köleye işkence yapmalarını emrettim. Tek bulabildiğim son derecede sapkın bir tarikat oldu...” (Mektuplar X, 96-97)

Kdz. Ereğlisi’ne Petrus’un kardeşi Andrea’nın gittiği ve orada bir cemaat kurduğu düşünölmektedir. Kilise tarihçisi Evsebius tarafından Origen’in bir kaydı aktarılır. Origen’in edindiği bilgiye göre Andreas İskit bölgesi ve Karadenizde müjdeleme yolculukları gerçekleştirmiştir. Bugün Kdz. Ereğlisinde yer alan “Cehennem Ağzı Mağraları” olarak bilinen üç mağara’nın ilkinde bir kilise izi mevcuttur. Mağara içindeki sütunlar, sütun başlıkları, mozaik döşeme ve kandil yuvaları, mağaranın 3.yüzyıl civarlarında Hristiyanlarca bir gizli ibadethane olarak kullanıldığını göstermektedir. Büyük olasılıkla 3.yüzyıla ait olmasına karşın, 1. ve 2. yüzyılda burada bir Hristiyan cemaatin varolmuş olabileceğine dair güçlü bir ipucudur.

PONTUS VE KAPADOKYA BÖLGESİNDE Kİ KİLİSELER

(Amasya, Sinop, Nevşehir?)

İncil’de bahsi geçen bölümler: 1.Petrus Mektubu.

Pontus ve Kapadokya illerinden Grekçe konuşan Yahudiler Pentekost günü Kudüs’te Havarilerin vaazlarına tanık olmuşlardı (Elç. İş. 2:9). Memleketlerine döndüklerinde kilise cemaatleri kurmuş olmaları olasıdır. İncil Pavlus’a eşlik eden Pontuslu bir karı-koca dan bahseder: Akvila ve Priskila. Kendileri Roma’dan kovulduktan sonra Efes kilisesinin oluşumunda önemli rol oynarlar. Efes’te ki görevleri tamamlanır tamamlanmaz Pontus’a dönmüş olmalarını ve orada cemaat kurabildiklerini hayal edebiliriz. Önceden bahsedildiği gibi,

Petrus'un kardeşi Andreas'ın Karadeniz bölgesinde kilise kurmuş olması da olasıdır. 1. ve 2. Petrus Mektuplarından anladığımız kadarıyla Petrus'un kendisi hem Pontus hem de Kapadokya'da oluşturulan cemaatleri ziyaret edip vaaz vermiştir. Yine mektuplardan anladığımız kadarıyla buradaki imanlılar kendilerini toplumdan dışlanmış hissediyorlardı. Petrus'un cevabı ise aslında imanlının bu dünya'ya ait olmadığıdır, asıl vatanın cennette olduğudur. İmanlılar kutsal bir soy ve seçilmiş bir halk olarak Tanrı'nın kutsallığına yaraşır bir şekilde yaşamaları için teşvik edilirler. Bu cemaatlerin Amasya, Sinop ve Nevşehir civarında olabilecekleri sanılmaktadır. Petrus'un mektupları dışında malesef bu yörelerde bir zamanlar varolan cemaatler hakkında pek fazla bilgi sahibi değiliz.

KAYNAKÇA:

- * "Cehennemagzı Mağaraları - Zonguldak." TC Kültür ve Turizm Bakanlığı Türkiye Kültür Portalı. 2014.
<http://kurumsal.kultur.gov.tr/turkiye/zonguldak/gezilecekler/cehennemagzi-magaralari>
- * Wilson, Mark. "Biblical Turkey: A Guide to the Jewish and Christian Sites of Asia Minor." Ege Yayınları. İstanbul, 2010, sf.141-142, 331-341.
- * Türkçe Kutsal Kitap, Kitabı Mukaddes Şirketi & Yeni Yaşam Yayınları, Eski ve Yeni Çevirisi.